

b ALI d – TO JE ZDAJ VPRAŠANJE

DISLEKSIJA

mag. Katarina Kesič Dimic, prof. def.

(objavljeno v reviji Viva, marec 2003)

Luka je ves prepoten sedel v šolski klopi. Ura na steni je tiho tiktakala...še sedem minut do zvonjenja. Zagotovo ga bo poklicala, da bo moral glasno brati, zagotovo... Zdaj zdaj ga bo poklicala. In potem bo tako kot zadnjič, ko se je pri glasnem branju polulal v hlače in so ga vsi sošolci ozmerjali, da je zaostal in neumen, ker v petem razredu še vedno ne pozna vseh črk in ne zna brati. ... »Dojenček, butec!« Ura na steni je še vedno počasi tiktakala, kot da se je zarotila proti njemu. Učiteljica je dvignila glavo, da bi določila novega bralca. Pogledala je po razredu... Luku je zašumelo v glavi, zdaj je konec z njim, pogledala je proti njemu... »Lu-...Lucija, prosim, če nadaljuješ.« Lucija je prebrala par besed in zadonel je šolski zvonec, zvonec Lukove odrešitve. »Danes sem imel pravo srečo!«

KAJ JE DISLEKSIJA?

Disleksija (dyslexia) je stanje, pri katerem se pojavljajo težave pri branju, pisanju in črkovanju, kljub povprečnim intelektualnim sposobnostim. Težave so nevrološko pogojene in se pokažejo pri pridobivanju in zavedanju materinega jezika. Disleksija ni posledica znižane motivacije, različnih senzornih okvar, nevzpodbudnega otrokovega okolja ali česa podobnega, lahko pa se pojavlja skupaj z naštetimi faktorji. Čeprav je disleksija vseživljenjska težava, pa se posamezniki uspešno spopadajo z njo, če je odkrita in obravnavana dovolj zgodaj.

Disleksijo ima po podatkih iz ZDA že vsak peti otrok, enako pogosta je tako pri dečkih kot pri deklicah.

VZROKI ZA DISLEKSIJO

V dosedanjih raziskavah je bilo odkrito, da ima veliko otrok z disleksijo starše, ki so sami imeli ali še imajo podobne težave. Odkrili so, da imajo osebe z disleksijo večjo desno hemisfero možgan od ostalih oseb, ki disleksije nimajo. To bi bil lahko eden od razlogov, da imajo osebe z disleksijo močno razvita področja, ki jih kontrolira desna polovica možgan. To so bolj umetniške, atletske in mehanske danosti, dober posluh, kreativno reševanje problemov in dobra intuicija.

Znanstveniki tudi poudarjajo, da imajo osebe z disleksijo nenavadne povezave med nevroni, saj naj bi bili le-ti najdeni na neobičajnih mestih v možganih in niso urejeni enako kot pri možganih oseb brez disleksije.

Študije so tudi pokazale, da osebe z disleksijo pri branju ne uporabljajo istega dela možgan kot ostali bralci. Bralci brez disleksije pri branju vedno uporabljajo točno določen, vedno enak del možgan, bralci z disleksijo pa ne uporabljajo vedno enakega dela možgan pri branju. Tako se posledično sklepa, da osebe z disleksijo pri branju ne uporabljajo tistega najbolj pomembnega in učinkovitega dela možgan; neki drugi del možgan prevzame to funkcijo.

OPOZORILNI ZNAKI V PREDŠOLSKEM OBDOBJU

Če je v družini že bila disleksija ali motnje pozornosti, moramo biti pozorni, če pri otroku pričnemo opazovati znake, ki so navedeni spodaj. Pomembno je, da je otrok s težavo čim prej odkrit in deležen čim zgodnejše specialne pomoči.

- zaostanek v govornem razvoju – do svojega prvega leta ne oblikuje nobene besede
- zamenjava, obračanje delov besed (čalapinke – palačinke, špenica – pšenica, makaroni – kamaroni,
- težave z oblikovanjem rim pri štirih letih
- otrok se ne more naučiti zavezovanja vezalk na čevljih
- več alergij, različnih reakcij in obolenj od ostalih vrstnikov

- zmedenost pri definiranju nekaterih prostorskih odnosov (leva-desna, nad-pod, prej-potem,...)
- dominantnost roke se ne ustali - ambidekstrija (pri eni nalogi uporablja desno, pri drugi levo roko; roki menja celo pri izvajanju iste naloge)
- težave pri poimenovanju črk in pri postavljanju črk v abecedno zaporedje.

BRANJE IN ČRKOVANJE

Osebe z disleksijo pri branju delajo zelo specifične napake, ki se odražajo tudi pri črkovanju. Najbolj tipične napake pri branju so:

- počasno branje, pri katerem se otrok vidno muči
- glasno branje je počasno, po odrezanih sekvencah (ni tekoče in gladko)
- pri glasnem branju pogosto ne upošteva nobenih ločil
- po kratkem branju je otrok vidno utrujen
- razumevanje prebranega je pogosto slabše, ker vso energijo usmeri k pravilno prebranim besedam. Slušno razumevanje je po navadi veliko boljše.
- pogosto obrača, zamenjuje, premešča glasove v besedi (mak – kam, zima – miza, tri – tir,...)
- nadomešča besede, ki izgledajo podobno, z drugimi, čeprav lahko spremenijo celoten pomen povedi (zahod – zavod, prt – vrt, sveča – sreča, leva – lega,...)
- pri branju povedi ali zgodbe besedo nadomesti z novo sopomenko, čeprav si na pogled nista podobni (potovanje – izlet, jokanje – vkanje, deček – fant, čaša – kozarec,...)
- izpušča ali dodaja kratke besede (od, smo, k, za, pri,...)

Pri črkovanju se pojavljajo zelo podobne napake kot pri branju. Napake se pojavijo tudi, če otrok prepisuje iz knjige ali table. Kljub pogostim ponovitvam in mnogim vajam je črkovanje velikokrat uporabljenih besed še vedno napačno. Pisni izdelki kažejo na nesigurnost pri črkovanju, kar se kaže v številnih pisnih napakah.

TEŽAVE Z GRAFOMOTORIKO – DISGRAFIJA

Zaradi slabe vizualno – motorične integracije, imajo osebe z disleksijo tudi pogoste težave z grafomotoriko (natančno risanje, vlečenje črt, rokopis). Pojavi se disgrafija (dysgraphia), katere znaki so naslednji:

- nenavadni prijem pisala (držanje pisala v pesti – palec čez ostale prste)
- držanje pisala nižje ali višje kot je običajno
- pri nenavadni drži pisala je spremenjena tudi drža celotnega telesa – glava se z nosom skoraj dotika zvezka
- drža pisala in pritisk na podlago sta premočna (otrok pisalo pogosto odlaga ali stresa z roko)
- pisanje črk je počasno, mučno, netekoče
- oblikovanje črk je nenavadno (začne in konča pisati črko ravno narobe; npr od spodaj navzgor ali od desne proti levi)
- težave pri postavitvi črk v vrstice (črke so prevelike ali premajhne kot so določene črte v zvezku)
- nenavadna prostorska organizacija v zvezku ali na listu (neupoštevanje robov, stisnjene ali zelo razširjene črke)
- zamenjava podobno oblikovanih črk (b-d, m-n, a-o, v-u)
- težave pri zapomnenju in oblikovanju velikih pisanih začetnic

PISNI IZDELKI

Pisni izdelki oseb z disleksijo so popolnoma neprimerljivi z njihovimi intelektualnimi in ostalimi sposobnostmi. Njihova močna področja lahko prepoznamo iz pogovora z njimi, kar pa se ne odraža v pisnih izdelkih. Značilnosti pisnih nalog oseb z disleksijo so:

- izražanje v zelo kratkih povedih
- pisanje jim vzame neobičajno veliko časa (disgrafija)
- slabo ali sploh ne upoštevajo uporabe ločil in slovničnih zakonitosti
- veliko besed napišejo narobe

- rokopis je skoraj nečitljiv (disgrafija)
- slabo izkoristijo prostor na papirju, ne upoštevajo robov
- kljub večkratnem pregledu svoje naloge pozabijo popraviti veliko napak

OSTALE TEŽAVE

Zagotovo disleksija »slovi« po težavah pri branju in pisanju, vendar se pojavljajo še nekatere težave, ki bi jih znala potrditi večina mam in učiteljic otrok z disleksijo. Težave se javljajo na naslednjih področjih:

- določanje nekaterih odnosov (težave pri zemljepisu: sever, jug, vzhod, zahod; pri branju z zemljevida, izgubijo se v novem okolju ali včasih celo v že znanem. Težko se naučijo in si zapomnijo odnose kot so levo-desno, nad-pod, gor-dol, prej-potem, spredaj-zadaj,...)
- sledenje vrstnemu redu ali sekvencam pravil v nalogi (zavezovanje vezalk na čevljih, pozabljanje na velike začetnice, težave pri pisnem deljenju, tipkanje)
- zapomnitev nepovezanih dejstev – ki niso v interesu otroka (poštevanka, znanstvena dejstva pri fiziki in kemiji, zgodovinski podatki – letnice, imena, kraji)
- organizacija in razumevanje zakonitosti časa (težave pri uporabi analogne ure, naštevanje mesecev v letu po vrsti, precenitev danega časa in rokov – zamujanje, težave pri zapomnenju urnikov – kdaj se konča odmor,...)
- prostorska organizacija (težko si uredijo svojo sobo in zaradi tega izgubljajo stvari, različne potrebne pripomočke pozabljajo doma)
- matematika (osebe z disleksijo so sicer pogosto zelo uspešne na matematičnem področju, lahko pa se pojavijo težave pri učenju zaporedja pisnega računanja, pri razumevanju ulomkov, učenju tabel in enačb na pamet, obračanje števk – $23 = 32, \dots$)

POKLICI PRIMERNI ZA OSEBE Z DISLEKSIJO

Težave, s katerimi se srečujejo osebe z disleksijo, ne pomenijo, da te osebe ne morejo uspešni izgraditi svoje kariere. Veliko jih šolanje nadaljuje na fakultetah. Poklicna področja, kjer med katerimi najdemo največ oseb z disleksijo so arhitektura,

psihologija, notranje in zunanje oblikovanje, oblikovanje različnih materialov, športne dejavnosti, glasba, računalništvo, elektronika in mehanika, grafika, fotografiranje, kulinarika in gledališka umetnost.

MITI O DISLEKSII

Starši otrok in odrasle osebe z disleksijo se pogosto srečujejo z mnogokaterimi mnenji in izjavami, ki krožijo okoli njih in nimajo resnične podlage. Nekaj neutemeljenih in neresničnih mitov o disleksiji:

- Branje je povezano samo z intelektualnimi sposobnostmi. Če nekdo slabo bere, ne more biti preveč bister.
- Nadarjen otrok ne more imeti disleksije.
- Težave iz predšolskega obdobja bodo do tretjega razreda izginile.
- Ponavljanje razreda bo otroku z disleksijo pomagalo, da bo bolj dozorel in postal dovolj razvit za branje.
- Otroci disleksijo sami od sebe prerastejo.
- Disleksija je posledica težav z očmi. Določene vaje za oči in očala bodo pomagale.
- Vsi otroci, ki zamenjujejo b in d imajo disleksijo.
- Če otrok ne piše zrcalno in ne obrača črk in števk, nima disleksije.
- Edina prava rešitev je ena ura glasnega branja vsak dan.
- Otroci z disleksijo se morajo šolati v šoli s prilagojenim programom.
- Če bo otrok z disleksijo uporabljal računalnik, ne bo znal nikoli pravilno črkovati.
- Take otroke moramo prilagajati šolskemu sistemu.
- Na testu otroku z disleksijo ne dovolimo dodatnega časa, ker mu tako le dajemo dodatne možnosti, ki jih sošolci nimajo.

KAKO POMAGATI?

Starše otrok z disleksijo čaka veliko ovir in zapletov v času otrokovega šolanja. Pomembno je, da se otroku v šoli program čimbolj prilagodi, ne pa da se skuša otroka prilagajati šolskemu programu. Ker otrok težje in počasneje piše, se mu veliko zapiskov lahko fotokopira. Učitelj naj upošteva težave pri branju in ga ne sili brati na

glas. Preverjanje znanja naj bo v ustni obliki. Če se otrok nauči pisati na računalnik, mu dovolimo, da piše vse domače naloge na računalnik. Če je finančno zmogljivo, lahko tudi zapiske pri pouku piše na računalnik. Učitelj mora biti pozoren (sploh v nižjih razredih), da snov prikaže čimbolj preko in slik in pogovorov. Če je le možno, bi moral imeti tak otrok v šoli tudi individualno pomoč strokovnjaka.

Starši se morajo zavedati, da branje dolgih romanov in pisanje obširnih spisov otroku ne bo pomagalo. Pomembno je, da čimbolj spoznajo otrokove težave in mu na najboljši možen način skušajo pomagati. Novo snov se učimo z njim preko miselnih vzorcev s skicami in slikami in veliko različnimi barvami. Ugotoviti moramo otrokov stil učenja in spodbujati močna področja. Bolje je, da se učimo v krajših in manjših enotah, kot pa tri ure neprekinjeno.

Če je otrok z disleksijo deležen ustrezne pomoči in razumevanja s strani staršev in učiteljev, se bodo napredki zagotovo pokazali. In to je zagotovo od vsega najbolj pomembno dejstvo.